

O UREDNIKU I ZNAČENJU ILIRSKOG »BRANISLAVA« (1844—45)

Jaroslav Šidak

I

U razdoblju od zabrane ilirskog imena 11. I 1843, poslije koje je ubrzo slijedila i zabrana simbola Ilirskog pokreta, do njegova ponovnog uvođenja u književni, a zatim i politički život, 3. I 1845, čime je bila nagoviještena dublja promjena u politici Beča prema Narodnoj stranci uopće, pokretanje ilirskog »Branislava« potkraj 1844 označava zacijelo najznačajniju pojavu hrvatske politike. Da joj se potpuno odredi značenje, potrebno je izvesti načisto pitanje uređivanja toga periodičkog letka, koje se u posljednje vrijeme ponešto zamrsilo, i analizom njegova sadržaja utvrditi pravac kojim je Narodna stranka tada svoju politiku usmjerila.

Zabrana ilirskog imena i grba, koja je bila posljedica jedne izuzetno komplicirane političke situacije uoči sastanka ugarskog sabora 1843, nije nipošto imala za cilj uništenje Ilirskog pokreta i njegova političkog predstavnika — Ilirske stranke. U kraljevu ručnom pismu banu, grofu Franji Halleru, koje je sastavio sam kancelar Metternich, jasno je istaknuta odluka »da se njegovanju narodnog jezika, dok se ono kreće u zakonskim granicama, ne čini nikakva smetnja« i da se »municipalna prava i nacionalnost Hrvatske, koja stoji pod njihovom zaštitom, očuvaju protiv svakog napadaja«. ¹ U skladu s ovom odlukom, Gaj je u svom »očitovanju« od 21. I mogao s punim pravom izraziti nadu »da će svi sinovi domovine bez iznimke sve svoje sile obratiti na obrazovanje naše narodnosti, i na sačuvanje konstitucije i municipalnih naših pravah«. ² U tim je riječima ponovo došla do izražaja, tek neznatno promijenjena, osnovna lozinka pokreta u kojoj je Gaj potkraj 1841 sažeo sav njegov smisao: »Da Bog poživi konstituciju ugarsku, kraljevinu Hrvatsku i narodnost ilirsku!« ³

Svjedočanstva suvremenika govore, doduše, o mučnom dojmu zabrane i malodušju koje je u prvi čas ovladalo redovima iliraca, ispunivši ponekog od njih ogorčenjem koje je našlo oduška u osudi Gaja kao tobožnjeg krivca.

---

¹ »Es ist Mein Wille, dass der Pflege der Nationalsprache, solange sie sich innerhalb der Grenze der Gesetze bewegt, kein Hindernis entgegengestellt werde. Auch werde Ich die Municipalrechte und die unter deren Schutz stehende Nationalität Kroatiens gegen jede Anfechtung aufrecht zu erhalten wissen.« Gyula M i s k o l c z y, A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában II, Budapest 1928, str. 31.)

² Narodne novine IX, 1843, br. 6.

³ Poblize o tome J. Š i d a k, Prilozi historiji stranačkih odnosa u Hrvatskoj uoči 1848, HZ XIII, 1960, str. 181.

Pojavila se čak bojazan da će ta promjena zadati konačan udarac i Gajevim listovima, za čim su mađaroni otvoreno i uporno težili, i čini se da je i među ilircima bilo nekog pritiska na Gaja u tom pravcu.⁴ Ni dalji opstanak Ilirske čitaonice i Matice nije više bio siguran, zbog čega su grofovi Janko Drašković i Jurica Oršić uložili svoj utjecaj na dvoru da tu opasnost otklone. Međutim, nema podataka u službenoj građi, dosta obilatoj, da se u krugovima, u kojima su padale konačne odluke, pomišljalo i na zabranu organizacionih oblika bez kojih bi nacionalni pokret u Hrvatskoj bio nesumnjivo osuđen na propast. Pobjeda mađarskih nastojanja u Hrvatskoj nije nikako mogla ići u račun Beča, iako se vlada nije ograničila samo na to da pokretu oduzme ime i simbol, u znaku kojih je on dotada svoje uspjehe postizavao. Zamjena Stj. Mojseša, sklonog pokretu, novim cenzorom u Zagrebu, pomađarenim Slovakom Josipom Máchikom, koji nije dovoljno poznao štokavsko narječje, a neposredno je bio podređen Ugarskom namjesničkom vijeću, već je 5. I 1843. jasno pokazala da pokret ne će moći zadržati svoju slobodu akcije i snagu zamaha.

Uza sve to je dalji razvoj uskoro pokazao da je Ilirski pokret imao dovoljno otporne moći da ovu krizu prevlada. Istaknuti mađaron Ed. Zerpak ustvrdio je već 1846, u svojoj povijesti ilirizma, da je zabrana ilirskog imena »donijela neznatnu promjenu jer je ilirce još uvijek nadahnjivao isti duh«, pa kako »njihov bijes nije poznao nikakvih granica, borba je postala još ogorčenija.«⁵ Ovu, ponešto pristranu, izjavu potvrdio je mnogo kasnije i Ivan Kukuljević konstatacijom da »ove naredbe neustrašive narodnjake ni malo, koji od sada stadoše još većom silom javno proganjati mađarone«.⁶ Unutrašnju snagu pokreta, koja se nije izivljavala samo u borbenoj spremnosti iliraca, izrazio je tada najbolje upravo mladi Kukuljević kada je 2. V 1843 održao u hrvatskom saboru svoj historijski govor o potrebi uvođenja narodnog jezika u javni život.⁷

Kukuljević je u tom prvom političkom govoru izrečenom u hrvatskom saboru na narodnom jeziku pošao od činjenice »da mi, kako smo ovdje sakupljeni, s veće strane naš jezik dobro ne znamo i da se u cijeloj domovini našoj osobe obadvojeg spola lahko na prste prebrojiti dadu, koje u svom materinskom jeziku dobro govoriti, čitati i pisati znadu«. Otuđenost plemstva i građanstva jeziku svoga naroda osudio je teškim riječima koje u tadašnjim prilikama nisu doista bile suviše pretjerane: »Mi smo malo Latini, malo Nijemci, malo Talijani, malo Mađžari i malo Slavjani, a ukupno iskreno govoreći

⁴ Lj. Šplait piše 16. I 1845 Dragojli Jarnevićevoj o Gajevu držanju 1843: »... Što bi bilo sada — pitam Te, da je s svojimi novinami pretao, kao što onda мноzi i мноzi od domorodacah nesmotreno zahtievaše —« (M. Šrepeľ, Listovi iz ostavine D. Jarnevićeve, Građa za povijest književnosti Hrvatske 3, 1901, str. 211.)

⁵ »Dies brachte eine unbedeutende Aenderung, denn derselbe Geist beseelte noch immer die Illirier, ihre Wuth kannte keine Grenzen, der Kampf wurde nur noch erbitterter.« (Geschichte des Illyrismus oder des süd-slavischen Antagonismus gegen die Magyaren. Nebst einem Vorworte von Dr. W. Wachsmuth..., Leipzig 1849, str. 105.)

⁶ I. Kukuljević, 29. Srpanj 1845. Historička crtica. U vojnom Sisku 1870, str. 12.

⁷ Govor citiram prema izdanju Stj. Mirkovića (Đ. Deželića), Ivan Kukuljević Saksinski, Zagreb 1861, str. 8—12. (S malim skraćanjem preštampano u J. Šidak, Historijska čitanka I, Zagreb 1952, str. 187—190.)

nismo baš ništa!« Ali je baš zato smatrao neophodnim da narodni jezik postane »s vremenom« službeni. Premda je konkretno predložio samo to da sabor ovu potrebu tek načelno, kao »klauzulu«, istakne u svojoj molbi vladaru »za podignuće katedre narodnoga jezika« — izričito se ogradio od »bjesnila trčee stranke koja odmah i sve i sva steći želi« —, ipak su konzervativni »staleži i redovi« ocijenili taj prijedlog kao prenatravan. »Dočim mlađa inteligencija s ushićenjem taj predlog odobri — pisao je Kukuljević četvrt stoljeća kasnije — primiše ga dostojanstvenici, velikaši i stariji ljudi strapom ravno-dušno, stranom sasvim hladno, porugivajući se pretjeranosti tobož neiskusna mladića...«⁸ Pojačani pritisak s mađarske strane, koji se 20. VI izrazio, među ostalim, u zaključku ugarskog sabora prema kojem su i hrvatski nunciji dužni da govore mađarski, a 8. VII u prijedlogu Zakonske osnove o budućoj općenitoj upotrebi mađarskog jezika i narodnosti, koja je otvoreno utirala put mađarizaciji svega javnog života u Hrvatskoj, ipak je ubrzano lomio ovaj otpor povlaštenih i u raspravi je županijskih skupština već iste godine počeo sve više prodirati hrvatski jezik. Iduće godine, 1844, progovorio je njime demonstrativno i glavni predstavnik konzervativnih narodnjaka, barun Franjo Kulmer.

Premoc opozicije u Donjem domu ugarskog sabora, koja je bila stvarni nosilac ove politike, primorala je bečku vladu da potkraj 1843 ponovo uđe u razmatranje političkog položaja u Hrvatskoj. Prije svega je apstinencija hrvatskih nuncija iz saborskih rasprava i potpora koju su u svom odlučnom držanju našli u županijama utjecala na donošenje kraljevske odluke 12. X 1843 o pravu nuncija da se do daljega služe latinskim jezikom.⁹ A u mjesecu novembru je vlada primila anonimnu spomenicu koja nije potekla iz ilirskih redova, ali je s vrlo uvjerljivim argumentima preporučala promjenu u politici prema Hrvatskoj, započetu prije desetak mjeseci.¹⁰

Osnovna se misao spomenice potpuno podudarala s interesima koji su od početka određivali dobrohotni odnos Beča prema Ilirskom pokretu. Trebalo je da mu posluži kao brana protiv ruskog naleta mađarskoga liberalnog plemstva i kao sredstvo u borbi protiv ruskog utjecaja među Južnim Slavenima, pogodno da ih udružene usmjeri prema Austriji. Autor je spomenice bio uvjeren da se književno jedinstvo Južnih Slavena, u interesu Austrije, može postići samo s pomoću ilirskog imena i književnog jezika. Zabrana »ilirizma«, koji tobože — kako on tvrdi — »počiva na strogo katoličkim načelima«, ide samo u prilog pravoslavnom »srbizmu«, tom »prirodnom prijatelju rusizma«, a cenzura, koja priječi napredak ilirske književnosti, pomaže stvaranje novoga središta književnog rada za sve Južne Slavene u Beogradu. Prema tome — zaključuje autor — ne može biti u interesu autsrijske vlade »da potiskuje ilirizam koji, ako se pametno upotrebljava i pametno vodi, postaje najbolje predziđe protiv prodiranja neprijateljskih ideja i koji svojim književnim nastojanjima i dje-

⁸ Ib., str. 12.

⁹ O događajima u vezi s ugarskim saborom 1843—44 vidi opširan prikaz F. Šišića, Hrvatska povijest III, 1913, str. 295—361.

¹⁰ Tekst ove spomenice iz kraja 1843 Miskolczy, o. c. II, str. 244—250, donosi s. d. 3. I 1845 kada je o njoj donesena konačna odluka.

latnošću može Južne Slavene bliže privući Hrvatima, a po tome i austrijskom prijestolju«. ¹¹ Predlaže, dakle, da se ilirsko ime u književnosti opet dopusti, a hrvatskoj štampi osigura takva sloboda kakvu uživa i mađarska. Ako se, povrh toga, za cenzora imenuje jedan Hrvat umjerenih shvaćanja i neposredno podredi Beču, mogao bi Zagreb i dalje ostati središte književnih nastojanja za sve Južne Slavene.

Metternich je ovu spomenicu ocijenio kao vrijednu pažnje i izrazivši mišljenje »da bi nešto trebalo uraditi za umirenje hrvatskog naroda« suglasio se s njezinim prijedlozima. ¹² Premda se redovni postupak u tom pitanju produžio još čitavu godinu dana, promjena je u politici Beča, do koje je došlo na početku 1845, bila već čvrsto zacrtana. Dakako, njezina je realizacija ovisila o konkretnom odnosu snaga na velikom političkom bojištu u Ugarskoj, ali je i stranačka borba u Hrvatskoj bila u tom odmjeravanju snaga ponekad odlučna. To se pokazalo i prilikom krvavog sukoba 9. XII 1843 između pristaša obiju stranaka u Zagrebu. Budući da je sukob izazvan odlukom velikog župana, narodnjaka Nikole Zdenčaja, da se županijska restauracija u posljednji čas odgodi, tužba mađarona povukla je 15. II 1844 za sobom njegovu iznuđenu ostavku, a naskoro zatim uslijedilo je i umirovljenje vrhovnog ravnatelja školstva, narodnjaka Antuna Kukuljevića, oca Ivanova, čija je bojovnost, čini se, i prouzrokovala očev pad. ¹³ Prvoga je zamijenio sam ban Haller, a drugoga mađaron, naslovni biskup J. Schrott.

U neposrednoj vezi s decembarskim događajima nastala je opširna spomenica Narodne stranke, koja se, čini se, očuvala samo u konceptu. ¹⁴ Stranka je očigledno nastojala da stekne vladino povjerenje ističući svoje konzervativno obilježje. Zbog toga se demokratske težnje u spomenici oštro osuđuju; one su tobože »misaona sablast koju su vječni razum i historijski zakoni u sva vremena predstavljali kao opsjenu koja nije nikad postojala«. Premda se spomenica očuvala u ostavštini liberalnog baruna D. Kušlana, ne može se zasada reći, koliko ona odražava stvarno raspoloženje u redovima vodećih iliraca potkraj 1843. Službeni karakter daju joj priloženi »Mali katekizam za velike ljude« od D. Rakovca (1842), koji su »patrioti« smatrali najjasnije izloženim prikazom »ideje ilirizma«, i pet konkretnih zahtjeva koji se nadovezuju na njihove žalbe. Osim 1. povjerenja prema »konzervativnim ilircima« — kako sami sebe nazivaju — oni zahtijevaju: 2. »jamstvo za hrvatsku narodnost«, 3. »uvođenje ilirskih i drugih slavenskih katedara na Akademiji i u svim gimna-

---

¹¹ »Es kann also unmöglich im Interesse der österreichischen Regierung liegen, der Verbreitung und Konsolidierung des Serbismus, eines seit jeher geheimen Anhängers und Glaubensgenossen der Russen, Vorschub zu leisten, den Illyrismus aber, der klug benützt und klug geleitet, die beste Vormauer wider das Eindringen feindlicher Ideen bildet, und durch sein litterarisches Streben und Wirken die Südslaven näher an die Kroaten und dadurch auch an den österreichischen Thron ziehen könnte, zu unterdrücken.« (Str. 249.)

¹² *Ib.*, str. 250—254.

¹³ A. Vraniczany Gaju 1. III 1844 (V. Deželić, Pisma pisana dru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci, Građa 6, 1909, str. 286).

¹⁴ Sveuč. knjižnica u Zagrebu br. 30. Ostavština D. Kušlana, R. 5869.

zijama«, 4. »ponovno uvođenje hrvatsko-slavonskog konzilija (vijeća), neovisnog o Ugarskom namjesničkom vijeću« i 5. »isključenje turopoljske plemićke općine iz županijskih restauracija i kongregacija«. ¹⁵

Ako možemo smatrati ispravnim zaključak da upotreba ilirskog imena u tekstu spomenice pretpostavlja povlačenje njegove zabrane, onda je u tim zahtjevima doista sadržan minimalni program Narodne stranke u datim prilikama. Goruće je pitanje tada svakako bilo pitanje osobnog prava glasa za turopoljsko seljačko plemstvo u skupštinama Zagrebačke županije; ono je mađaronima osiguravalo masovnu bazu. U slučaju njegova priznanja prijetila je opasnost da se ono proširi i na sabor i da tako mađaroni potpuno zavladaju Hrvatskom. U tom bi slučaju osnovne tekovine Ilirskog pokreta bile svakako upropaštene, a Hrvatska bi izgubila sva dotadašnja obilježja svoje državnosti.

Premda je Narodna stranka i potkraj 1843. razvijala stanovitu političku aktivnost, koja je, na primjer, u Varaždinskoj županiji 7. XI uspjela da omete planove mađarona, ipak joj je nedostajalo jedinstveno vodstvo. Pisma koja je Ambroz Vraniczany na početku 1844 slao Gaju iz Beča puna su vapaja za izmirenjem i sporazumom među »patriotima«. »Nesloga i pomanjkanje suglasja u misli i činu« imali su, prema njemu, za posljedicu da su »svi krmanuši i lađari i zato udara sad u levu sad u desnu obalu naša siromašna narodna lađa, da njoj gotovo rebra van vire«. Korijen tome zlu nalazio je u »interesu gerdnom i osobnoj koristi« koja »svimi vlada«, zbog čega »naša stranka je telo bez kosti«. ¹⁶ Međutim, ni na odlučnim mjestima u Beču nije tada bilo nekoga jedinstvenijeg shvaćanja u rješavanju važnih pitanja aktualne hrvatske politike. Janko Drašković je u pismu barunu Metelu Ožegoviću od 11. IV 1844 izrazio svoje čuđenje da u pitanju sastava sabora, tada nesumnjivo najvažnijem, »Karl drugo, Ministri drugo, Dužde (tj. nadvojvode; J. Š.) drugo, a kancelarie drugo« kažu. ¹⁷

Gaj, kome je Vraniczany u djelu izmirenja namijenio glavnu zadaću, nije više poslije zabrane ilirskog imena, koja je najteže pogodila njega kao pokretnu snagu stranke, javno nastupao. J. Horvat misli ¹⁸ da je on, odgurnut u stranu, pokušavao tada »povezati elemente koji su izvan dosega službenog vodstva narodne stranke«; da je upravo 1843 »pojačao povjerljive veze s Bosnom« i da je u Vojnoj Krajini »postao sila«. Teško je utvrditi, koliko je Gaj i dalje utjecao na vođenje hrvatske službene politike, ali suvremena svjedočanstva upućuju na zaključak da je njegov utjecaj bio još uvijek znatan. Dokazuje to i nastojanje Janka Draškovića i Metela Ožegovića da ga, po riječima poljskog agenata A. Rieth-Reinera, iz kraja 1844, »depopulariziraju«.

¹⁵ »... die Garantirung croatischer Nationalität«; »... die Einführung der ilirischen und übrigen slavischen Lehrkanzeln an der Academie und sämtlicher Gymnasien«; »... die Wiedereinführung des schon einmahl bestandenen Croatisch-Slavonischen Consiliums unabhängig von der ungarischen Statthaltereie«; »... die Ausschliessung der adeligen Turopoljer Gemeinde von Comitats Restaurationen und Congregationen«.

¹⁶ Ap. Deželić, o. c., str. 292 (3. III) i 285/6 (24. II).

¹⁷ U pismu M. Ožegoviću 11. IV 1844 (M. Šrepe1, Pisma Janka Draškovića, Građa ... 1, 1897, str. 258).

¹⁸ J. Horvat, Ljudevit Gaj, Beograd 1959, str. 205 i 206.

Gajeva »tajna« politika, koju je vodio na svoju ruku, bila je, doduše, starijeg datuma i tekla je usporedo s njegovom javnom djelatnošću već prije 1843, ali je te godine, kao i iduće, bila doista neobično živa. Iz užega kruga njegovih suradnika potekle su tada neke značajnije akcije, koje nisu ostale bez dubljih tragova. Nacionalna propaganda u Bosni, s konačnim ciljem njena oslobođenja, proistjecala je, doduše — prema Kukuljeviću (1842) — iz »najdublje, najtajnije tendencije« iliraca, ali joj je svojom djelatnošću na podizanju ustanka udario osobit pečat grof Albert Nugent, koji je pripadao Gajevu krugu.¹⁹ A na početku 1844, kada je poljski agent Franjo Zach sastavljao u Beogradu svoj »Plan slavenske politike Srbije« za min. Iliju Garašanina, Gaj je onamo poslao svoga pouzdanika Stjepana Cara da Zachu saopći njegovu osnovu o političkom ujedinjenju svih Južnih Slavena u okviru »srbskog carstva u familiji Karađorđevoj« — kako je to Zach zapisao u svom Planu.²⁰ Potkraj 1844 je Gaj uspostavio povjerljivu vezu i s drugim poljskim agentom, već spomenutim Rieth-Reinerom, ali ona — kao toliki njegovi tajni kontakti — ne daje dovoljno ozbiljan utisak. Prema agentovu izvještaju, Gaj mu je navodno pokazao listu 570 oficira-patriota (iz Vojne Krajine) i uvjeravao ga da bi mogao dići na ustanak 200.000 ljudi, kad bi samo imao za to potreban novac. Možda zbog toga da stekne novčanu pomoć poljske »Propagande«, Gaj je navijestio da će po novac otputovati u Rusiju, pa makar otišao i do samog cara. S takvim se besmislenim hvalisanjem već 1838 obratio Rusiji, a 1848 će to, u nešto izmijenjenom obliku, ponoviti istoj »Propagandi«. Ni njezin agent nije bio ozbiljniji kada je u Zagrebu snovao o dizanju u zrak mađaronskog Kasina, za koji plan nije navodno mogao naći potrebnih sredstava niti u Zagrebu niti u Pešti (!).²¹

Nema sumnje da je u sporazumu s Gajem stigao još potkraj 1843. u Beograd i treći povjerljivi čovjek iz njegova kruga — Pavao Čavlović. On je preuzeo zadaću da ondje organizira izdavanje ilirskih spisa, a kasnije i izlaženje »Branislava«, periodičkog letka koji je trebalo da donosi ono što narodnjaci nisu smjeli u Zagrebu štampati.²²

Politička situacija, u kojoj je »Branislav« pokrenut, nije bila za Narodnu stranku nepovoljna. Nacrt zakonske osnove o mađarskom jeziku i narodnosti,

¹⁹ Usp. o tome J. Ravlić, »Tajno društvo za osnivanje slavenskog carstva« u puku »Karl Ferdinand« br. 51 u Veneciji god. 1844, Radovi Inst. JAZU u Zadru III, 1957, str. 151, i moju ocjenu ove rasprave u HZ XIII, 1960, str. 240. — Citat potječe iz Kukuljevićeva članka: »Die Nationalität in Kroatien und Slavonien«, Luna 1842, str. 339.

²⁰ O pitanju Careva sudjelovanja u izradbi Zachova »Plana« usp. V. J. Vučković, Učešće Hrvata u pripremi Garašaninovog »Načertanija«, Jugoslov. revija za međunar. pravo I, 1954.

²¹ »Zjednawszy sobie zupełne zaufanie Pa. Gaja tenże pokazywał Pu. Riethowi listę 570 oficerów, patryotów: dodawał iż 200.000 ludzkie powstanie na jego głos, ale mu pieniądze potrzeba na to: że po nie pojedzie i do Rosyję chociaży do samego Cara.« — Dosada neobjavljeni izvještaj o misiji Ant. Rieth-Reinera u Ugarsku i Galiciju 1844, sačuvan u Biblioteci Czartoryskich u Krakovu 5465. X. A. C. Correspondance XVI R. str. 97, stavio mi je na raspoloženje doc. dr. V. Žáček (Prag), na čemu mu i ovdje srdačno zahvaljujem.

²² J. Horvat, Paja Čavlović..., Vjesnik 23. XII 1955, i J. Horvat-J. Ravlić, Pisma Ljudevitu Gaju, Grada... 26, 1956, str. 123. — Datiranje Čavlovićeva konačnog odlaska u Srbiju godinom 1844 ap. A. Lj. Lisac, Oko »Branislava« i njegova urednika, HZ XII—XIII, 1958-59, str. 254, nije tačno.

koji su oba doma ugarskog sabora s nekim manjima izmjenama primila, kralj nije u cjelini potvrdio. Svoju je sankciju odrekao svima člancima, koji su se ticali hrvatskih zemalja, osim obaveze da nunciji od 1850 govore u ugarskom saboru mađarski i da hrvatske oblasti primaju mađarski pisana pisma ugarskih oblasti (ali i ove latinski pisane spise iz Hrvatske). Zakonski prijedlog o izdvajanju Turopolja iz područja Zagrebačke županije propao je u Gornjem domu, a predstavku cijelog sabora »o opasnosti ilirizma«, kao tobožnjeg oruđa ruske politike, vlada je ostavila neriješenu. Osim toga, kada je 13. novembra 1844 ugarski sabor završio radom, sukob se opozicije s vladom toliko zaoštrio da je Metternich vidio već Ugarsku »u pretpaklu revolucije«. Nešto kasnije je Ugarska dvorska kancelarija također dala svoj pristanak na prijedloge anonimne spomenice iz kraja 1843, pa je, prema tome, ovisilo samo o potpisu vladara kada će oni postati obvezatnim naredbama.

Uza sve to je cenzura još uvijek s nesmiljenom žestinom progonila književinu i publicističku djelatnost u Hrvatskoj. A kako je poslije razlaza ugarskog sabora trebalo da se, po običaju, sastane hrvatski sabor, grupa je narodnjaka odlučila da se u »Branislavu«, izvan dohvata cenzure, rasprave pitanja o kojima će hrvatski sabor morati da donese odluku.

II

»Branislav« je izlazio jedanput nedjeljno, ali iako se u literaturi ponajčešće naziva listom — a ta je riječ upotrebljena i u »Očitovanju« uredništva na 37. str. — on nije imao ni jedno od vanjskih obilježja karakterističnih za periodičke časopise ili novine. U uvodniku 1. broja anonimni ga je autor nazvao — »djelcem«, a kako se tekst priloga ponekad odmah neposredno nastavlja u idućem broju, »Branislav« više nalikuje na brošuru u nastavcima. Budući da je do 5. I 1845, prema jednom pouzdanom podatku, izašlo deset brojeva²³ — oni su, osim trinaestoga, označeni samo brojkom u desnom uglu dolje — prvi je broj morao najkasnije izaći prvih dana mjeseca novembra 1844. Potvrđuje to i Šišićev podatak, prema kojemu je bečka vlada »još početkom novembra bila iz Zagreba točno obaviještena, da će on (tj. »Branislav«; J. Š.) već do koji dan u Beogradu ugledati svijetlost.«²⁴

Donedavna je postojalo općenito uvjerenje da je u svemu izdano 13 brojeva s 52 strane. Ono se nije osnivalo samo na činjenici da sva tri primjerka, koja se nalaze u zagrebačkim knjižnicama, imaju samo toliko brojeva nego i na usmenom saopćenju B. Šuleka P. Kulakovskom i na štampanim podacima suvremenika M. Bogovića i I. Kukuljevića.²⁵ Tekst se na str. 52 završava crticom kojom se inače, u pravilu, označava njegov prekid i time čitalac indirektno upućuje na nastavak u idućem broju. Ali je tek Lj. Durković-Jakšić 1951 iznio da se »po jednom primerku« vidi da je »Branislav« imao bar 55 strana, što bi značilo da je posljednja strana 14. broja ostala prazna. Ova bi okolnost, možda, također govorila u prilog mišljenju da se doista ne radi o

²³ Lisac, o. c., str. 256.

²⁴ Šišić, o. c. III, str. 374.

²⁵ Usp. Lisac, o. c., gdje je navedena i literatura o »Branislavu«. Izostao je članak Đ. Šurmina, Hrvatske novine u Beogradu, Srpski knjiž. glasnik XXVII, 1911, 827—835.

časopisu nego brošuri. Zbunjuje ponešto samo rezerva u citiranom podatku izražena riječju: »bar« jer ona pretpostavlja mogućnost da je, usprkos praznoj 56. strani, bilo i više od 14 brojeva.²⁶

Premda je, prema očuvanim pismima P. Čavlovića D. Kušlanu, postojala mogućnost da se stariji brojevi ponovo »prepečataju« — prema tome, njegov se slog, kao u knjige, čuvao, pa kao da i taj podatak potkrepljuje pretpostavku o brošuri — nije dosada ništa poznato o tome koliko je ova mogućnost bila doista iskorištena. Pogotovu se ne može ništa reći o tome da li je eventualno preštampavanje utjecalo na redovito izlaženje pojedinih brojeva. Činjenica da se u svemu sačuvalo 14 brojeva, a da je do 5. I 1845 izašlo već deset njih, nameće misao da poslije toga datuma »Branislav« nije izlazio svake nedelje. Pouzdano znamo danas samo to da je Čavlović još 15. II računao na slanje priloga iz Karlovca i da je »Branislav« tada još uvijek postojao. On je toga dana pisao Kušlanu: »Želio bi i kakovih priloga za Б (tj. Branislav: J. Š.), ako ko u Vas ima, neka šilje.«²⁷

Međutim, sredinom mjeseca februara situacija se u Hrvatskoj bila već iz temelja izmijenila i s Máchikovim je odlaskom nestalo glavnog razloga za izdavanje »Branislava«. Osim toga je na kraju mjeseca januara i austrijski konzulat u Beogradu poduzeo neke, poblize nepoznate, korake da spriječi dalje izlaženje jednog tiskopisa koji se štampao »u pravitelstvenoj knjigo-pečatnji«.

S obzirom na sve iznesene okolnosti, teško je povjerovati u podatak iz jednog pisma Matije Bana od 23. juna 1845 da se »novine za Trojednicu ovde redovno pečataju i tamo šalju«.²⁸ Ali oni ne potvrđuju ni mišljenje Lj. Lisca da je »Branislav« vjerojatno izlazio do 25. I i da je zabrana daljeg izlaženja uslijedila »neposredno« poslije izvještaja konzula Mayerhoferera Metternichu idućeg dana.²⁹

Prema tom izvještaju, članke je za »Branislava« ponajviše (*grössten-theils!*) sastavljao B. Šulek, tadašnji urednik »Danice«, i slao ih iz Zagreba u pismima. U Beogradu se »redakcijom ovog spisa« (*mit der Redaktion dieser Schrift*) bavio Čavlović, koji je »baš toga radi poslan ovamo od svojih komitenata u Hrvatskoj« — tvrdi izvještaj.³⁰

Donedavno je postojalo općenito uvjerenje da je u svemu izdano 13 broslava« uređivao sam Šulek, njegov glavni autor. General Neustädter izričito je zabilježio u svojim meoarima da su članci »bili redigirani u Hrvatskoj, u Zagrebu« (*ont été redigés en Croatie, à Zagrabie*).³¹ Sam je Šulek, u popisu »Plodova moga pera« iz g. 1874, naveo pod br. 5 ukratko: »Branislav. U Beogradu 1845«. Učinio je to na isti način kao što je pod br. 4 zapisao svoju ano-

²⁶ Lj. Đurković-Jakšić, *Srbijanska štampa o Njegošu i Crnoj Gori (1833—1951)*, Građa SAN 3, 1951, str. 7.

²⁷ Lisac, o. c., 256. (U rukopisu članka pogrešno je mjesto Б = B stavljen poluglas Ђ, pa je tekst s tom pogreškom i otštampan.)

²⁸ D. Stranjaković, *Srbija, privlačno središte Jugoslovena 1844—1848*, Srp. knjiž. glasnik, N. S. LXI, 1940, str. 513, bilj. 13.

²⁹ Lisac, o. c., 252, bilj. 11.

³⁰ P. Popović, *O beogradskom listu »Branislav« 1844—1845*, PKJIF XV, 1935, str. 115.

³¹ Joseph baron Neustädter, *Le ban Jellačić et les événements en Croatie depuis l'an 1848*, Zagreb I, 1940, str. 210.

nimnu brošuru: »Šta namjeravaju Iliri? u Biogradu 1845.« Prema tome, smatrao je »Branislava« u stvari svojim djelom, a nije naznačio da ga je, kao »Slavenski jug«, samo uređivao (br. 10).³²

Tek 1951 je Durković-Jakšić ustvrdio da Šulek nije »Branislava« uređivao; navijestio je da raspolaže arhivskom građom prema kojoj je »Pavle Čavlović bio glavni urednik toga lista«. Rezimirajući 1959 rezultate svoga završenog rada, on je Čavlovića ponovo označio »urednikom i izdavačem (*le rédacteur et l'éditeur*) prvog hrvatskog protumađarskog oporbenog lista »Branislav'«. ³²

Bilo bi, nesumnjivo, preuranjeno zauzeti ovdje stajalište prema tom mišljenju, koje se osniva na dosada nepoznatom dokumentarnom materijalu, da A. Lj. Lisac nije u obranu Šuleka — osim savjesno sakupljenih podataka iz literature — prvi put upotrijebio kao dokaz i ona dva Čavlovićeva pisma Kušlanu, koja sam sprijeda spomenuo, pripisavši ih Šuleku.³⁴ Svoj je postupak opravdao tvrdnjom da »sravnjivanje rukopisa potvrđuje Šulekovo autorstvo«. Ali je provjeravanje ove, tako decidirano izrečene tvrdnje pokazalo da to nije tačno i da je Lisac zacijelo olako povjerovao bilješci, koja je naknadno zapisana olovkom na oba pisma i koja glasi: »Šulek iz Beograda Kušlanu Dragojlu barunu« odnosno »Kušlanu (Dragojlu)«.

Usporedba je koncepta jednog Šulekova pisma Gaju od 14. XII 1845 pokazala da je razlika u rukopisu očigledna; naprotiv je usporedba fotokopije jednog Čavlovićeva pisma Gaju od 17. III 1845, dakle iz istog vremena, već na prvi pogled odala Čavlovićevo autorstvo, iako su pisma doista pisana — kako Lisac konstatira — »ponešto konspirativno... kako bi se zameo trag u slučaju da dopadnu u ruke austrijskih vlasti«. A da otpadne svaka sumnja, pismo od» 3/15. veljače ima još i danas na sebi pečat s jasno čitljivim ćirilskim inicijalima: П—Ч, dakle Pavao Čavlović.

Ako se uzme u obzir da Čavlović u oba pisma moli da mu se šalju »članci za Branislava«, a da u prvom od njih ovu molbu popraćuje izjavom da će ih »rado primati i spisatelju veoma obvezan biti«, onda ne može biti sumnje da njegovo uređivanje »Branislava« nije bilo ograničeno isključivo na »tehničke poslove redakcije kod samog štampanja u Beogradu«, kako Lisac misli. Ovaj se zaključak ne protivi niti bilješci u Šulekovu popisu radova niti podacima u izvještaju konzula Mayerhofera ili memoarima gen. Neustädtera. Ako ih među sobom povežemo, onda dolazimo do ovih rezultata: od Šuleka potječe najveći dio priloga i prema tome je on — ako izuzmemo Kukuljevićeve govore, dvije pjesme i jedan prevedeni članak — s pravom mogao da »Branislava« ubroji u »plodove« svoga pera. U Neustädterovu podatku o redigiranju članka u Zagrebu izražena je samo evidentna činjenica da su prilozi za »Branislav« morali biti pripremani ondje gdje se nalazio i glavni suradnik — Šulek. J. Horvat dobro konstatira: »Materijal za nelegalni časopis sabirao je Šulek u Gajevoj redakciji«; dakako, ukoliko ga nije sam napisao. Budući da »Branislav« nema s novinama ništa zajedničko, to je materijal iz Zagreba unesen u njega onako kako je stizao, iako je poneki prilog — uostalom, vrlo rijedak

³² Institut za književnost JAZU, Ostavština B. Šuleka I, 24.

³³ Bulletin de l'Académie serbe des sciences, T. XXIV, nouv. série, Section des sciences sociales, No 7, 1959, p. 102.

³⁴ Sveuč. knjižnica, Zagreb, Ostavština D. Kušlana, R. 5867 b. (Da se ne radi o Šulekovim nego Čavlovićevim pismima, upozoren sam od g. Durković-Jakšića.)

— mogao dobiti i Čavlović. Sam nije, čini se, ništa napisao, iako se prije nalazio među suradnicima »Danice«, ali je sva briga oko izlaženja »Branislava« svakako počivala na njegovim leđima.

Nije isključeno da su mu neku pomoć pri tom pružili i članova tajnoga društva koje je potkraj 1844 osnovano u Beogradu s ciljem da — u skladu s »Načertanijem« Ilije Garašanina i uz njegovu financijsku potporu — razvija nacionalnu propagandu među Južnim Slavenima pod Turcima. U tekstu »Načertanija«, koje je u stvari bilo tek nešto skraćen Zachov »Plan« — iako mu je na taj način izmijenjena njegova osnovna misao —, predviđen je, među ostalim, upravo takav oblik suradnje s Hrvatima. »Da bi se narodi katoličkih veroispovedanija — kaže se u njemu — od Austrije i njenog upliva odvrćali i Srbiji većma priljubili nužno je na to (tj. štampanje knjiga; *J. Š.*) osobito vnimanije obraćati... Na ovaj način bi ujedno Dalmacija i Hrvatska dobile u ruke djela, kojih štampanje je u Austriji nemoguće, i tim bi sljedovalo tešnje skopčanje ovih zemalja sa Srbijom i Bosnom.«³⁵ Već prije »Branislava« otšampana je u državnoj štampariji u Beogradu Šulekova brošura: »Šta namjeravaju Iliri?«, a u krugu se iliraca 1845 pomišljalo i na izdavanje drugih djela, za koja se moglo predvidjeti da ih cenzura u Zagrebu ne će vjerojatno propustiti. Među njima su bile i Kukuljevićeve »Slavjanke«, koje su ipak morale dočekati revoluciju 1848 da mogu izaći.³⁶

Neka pomoć tajnog društva u izdavanju »Branislava« može se pretpostaviti na osnovu sprijeda citiranog pisma M. Bana iz mjeseca juna 1845 i njegove suradnje. Uza sve to ne može se »Branislav« označiti »organom« toga društva, kako je 1951 ustvrdio Đurković-Jakšić. Uostalom, čini se da se on i sam uvjerio da se radi o jednom izrazitom »hrvatskom listu« (*journal croate*), organu protumađarske opozicije (*d'opposition anti-hongroise*) u Hrvatskoj.³⁷

III

Odnosi među istaknutim ilircima u vodstvu Narodne stranke — ako se o pravom vodstvu može tada uopće govoriti — bili su u vrijeme izlaženja »Branislava« vrlo nesređeni. Dokazuje to više značajnih dokumenata, koji nisu bili namijenjeni javnosti — od naprijed citiranih Vraniczanyjevih pisama Gaju do Draškovićeve osude Gaja »kano kolovođe«³⁸ i Kulmerove konstatacije u pismu Gaju od 15. I 1845 da »stranka, u kojoj svaki radi prema svojoj sklonosti, nema nikakve budućnosti, nikakva opstanka«.³⁹ Doduše, činjenica da su svi ovi primjeri u najužoj vezi upravo s Gajevom ličnošću, dokazuje da je Gajev utjecaj bio u stranci još uvijek znatan, ali je teško reći koliko je on određivao njezinu politiku. Šišić, štoviše, smatra da je on poslije zabrane ilirskog

³⁵ D. Stranjaković. Kako je postalo Garašaninovo »Načertanije«, Spomenik SAN XCI, 1939, str. 27.

³⁶ T. Smičiklas, Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Rad JAZU 110, 1892, p. ot. str. 32.

³⁷ Bulletin (bilj. 33), p. 102.

³⁸ Drašković A. Vakanović 27. X 1844. (M. Šrepel, Iz ostavine A. Vakanovića, Građa... 2, 1899, str. 230.)

³⁹ »Eine Parthei, wo jeder nach seiner Neigung handelt, hat keine Zukunft, keinen Bestand.« (Deželić, Pisma dru Ljudevitu Gaju, str. 113.)

imena bio »dosta daleko od središta narodne borbe i gotovo izoliran« pa mu u pothvatu oko »Branislava« ne pridaje nikakvo značenje, prenoseći težište toga pothvata na krug »karlovačkih rodoljuba« oko poduzetnog Ambroza Vraniczanyja. Taj je s pomoću svoga parobroda »Sloga« organizirao dopremu lista i zacijelo mu svojim novčanim sredstvima osigurao izlaženje, a i Kušlan je, prema Čavlovićevu pismu, nastojao da list čim više proširi. Uza sve to je Gajevo sudjelovanje indirektno zasvjedočeno odlučnom ulogom njegovih najužih suradnika u tom poslu — Čavlovića, Nugenta i Šuleka, kao i njegovim prisnim prijateljstvom s Vraniczanyjem, a direktno činjenicom da se barun F. Kulmer obratio, osim Draškovića, samo još njemu kada je, među ostalim, nastojao da se »Branislav« obustavi.

Ova Kulmerova akcija, koja je imala mnogo šire političko značenje u okviru preorijentacije bečke politike prema Hrvatskoj na početku 1845, pokazuje da je i sam Drašković morao imati nekog udjela u pokretanju »Branislava«, što i Šišić izričito tvrdi.⁴¹ Prema tome, pretjerano je označiti »Branislava« samo djelom »ilirske ljevice« — ma kako taj pojam bio sam po sebi neodređen — niti se Kulmerova akcija može olako prikazati kao nastojanje »hrvatskih konzervativaca« uopće da »pomoću Beča i Aleksandra Karađorđevića« list onemoguće.⁴² Naprotiv, Kulmerov apel, upućen i Gaju i Draškoviću, najbolje pokazuje da je »Branislav« bio organ Narodne stranke i da je pitanje njegova izlaženja bilo neodvojiv dio cjelokupne stranačke politike.

Kao što uvodnik 1. broja »Branislava« konstatira, list se rodio iz potrebe da se uoči sastanka hrvatskog sabora »dogovorimo najprije o predmetih, o kojih će biti ondje govor, da pripravimo narod za novo velevažno doba«. Čitalac se izričito upozorava da »ne lete daleko naše misli; nećemo da gradimo kule po oblaku«, jer »mi samo želimo porazgovoriti se o tom, što je za našu domovinu koristno, o lěku, kojim bi zadate joj rane najlakše zalčćili, o načinu, kojim bi našu braću iz duhovnog sna i mrtvila probudili, osvčćtili, izobrazili, i ovako njih domovini vjerne sinove, ustavu (konstitucii) krjepke branitelje, kralju oddane podložnike učinili.«⁴³ U tom trijeznom zadatku, koji je nužno proizlazio iz nerazvijene sredine tadašnjega hrvatskog društva, s premoću plemstva i svećenstva u javnom životu, nije bilo mjesta nikakvim radikalnim shvaćanjima osim odlučnog otpora politici mađarizacije. Nigdje se u prilogima »Branislava« ne može naći potvrde za tvrdnju V. Bogdanova da se u njemu »ustaje i protiv konzervativne, reakcionarne Austrije, protiv politike bečkog dvora i protiv oslanjanja na dinastiju«, a zalaže za izmirenje s mađarima »s ciljem, da se pruži zajednički otpor Beču.«⁴⁴ Pogotovu će se pažljivi čitalac — pa čak i onaj koji će tobože znati čitati između redaka (kao da je jedan ilegalni list mogao biti s takvom svrhom u inozemstvu pokrenut!) — lako uvjeriti da Šuleku nije moglo ni doći na pamet da u »Branislavu« »razradi čitavu problematiku svih glavnih zahtjeva ilirske borbe za oslobođenje Južnih Slavena od Austrije i Mađarske i za njihovo ujedinjenje u

⁴⁰ Šišić, o. c. III, str. 378.

⁴¹ Ib. III, str. 373.

⁴² V. Bogdanov, Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49, 1949, str. 46; Enc. Jug. II, s. v. Branislav, str. 178.

⁴³ Ovaj je odjeljak Bogdanov, o. c., str. 73, sav izostavio.

⁴⁴ Bogdanov, Društvene i političke borbe..., str. 47.

okviru jedne slobodne i nezavisne nacionalne države izvan granica austrijskih.«⁴⁵ Ako se usporede članci, koje je Šulek pisao u vrlo različitim prilikama od 1842 do 1848, jasno se razabire njegovo, u svakom pogledu, pomirljivo shvaćanje osnovnih problema i političkih i nacionalnih. Čak je i u vrijeme revolucije bio duboko uvjeren da je austroslavizam jedina realna politika koja se u Hrvatskoj može voditi, a u brošuri: »Šta namjeravaju Iliri?« (1844) zauzeo je prema ideji političkog ujedinjenja Južnih Slavena izvan Austrije stajalište koje nije moglo biti negativnije, iako je pisao anonimno i nije trebalo da iz straha pred cenzurom piše uvijeno. »Takova šta može samo luđak ili zlotvor misliti« pisao je ondje. »Jer ili je odviše glup i ne zna, da ugarski Iliri imaju već svoju ilirsku, t. j. horvatsko-slavonsko-dalmatinsku kraljevinu; — ili je zloban i surov, i samo želi Ilire očariniti i kao potvoriti. Ako takovi himbenik poznade takovog čovjeka, koi nekakvo novo ilirsko carstvo osnovati namjerava, neka ga poimence naznači kao izdajicu, i ilirski domoroci pravi će zaisto kamen na njega podići . . . Nu svēt dobro znade, da je to samo potvaranje, da je to samo izmišljotina šupljih glavah i neprijateljah ilirskih, po kojoj nastoje milostivo vladanje proti Ilirom pobuditi, opisujući ove kano buntovnike . . .«⁴⁶ Da je Šulek doista tako i mislio, pokazao je svojim pisanjem 1848, u vrijeme neograničene slobode štampe, kada je — povodeći se za Palackým, glavnim predstavnikom austroslavizma — vidio u Austriji jedan od svrsishodnih oblika univerzalnohistorijske tendencije za centralizacijom i stvaranjem velikih država.⁴⁷

»Branislav« je, u okviru datih mogućnosti, razvio vrlo konkretan program, koji se već tada mogao u cjelini provesti u život. Dokazuje to naročito članak »Želja rodoljuba« koji između devet tačaka stavlja na prvo mjesto reformu sabora, zadovoljavajući se time da ga se »očisti« od zastarjelog, i zatim »vlastito naše namjestništvo ili konzilium«, za koje je navijestio i donošenje neke osnove. »Ovo su — kaže se u članku — dvije poluge, bez kojih se ne ćemo moći ni s mjesta krenuti; ovo je temelj, na kojem nam valja razvitak našega političkoga života osnovati; ovo je štiti, koj će nam narodnost i municipalnost od svih navalah braniti . . .«⁴⁸

Najzad, redakcija je u nepotpisanom »Očitovanju« (str. 37) ponovo upozorila na uvodnik 1. broja — smatrajući ga, očigledno, programatski najvažnijim, što je potpuno razumljivo — i istakla opet kao glavnu namjeru lista pripremu za predstojeći sabor i preoštru cenzuru. »Svaku drugu namjeru —

⁴⁵ Bogdanov u Enc. Jug. II, str. 178.

⁴⁶ B. Šulek, Šta namjeravaju Iliri? Beograd 1844, str. 121. — V. B o g d a n o v, Historija političkih stranaka u Hrvatskoj, Zagreb 1958, str. 236, ističe značenje »Dositejevih misli o nacionalnom jedinstvu južnoslavenskih naroda«, koje je Šulek tobože preštampano na kraju svoje brošure. Međutim, u rukopisu (Institut za književnost JAZU, Ostavština B. Šuleka, br. 9), koji ima naslov: »Što smo mi, Horvati oli Iliri?«, tekst ne završava citatom iz Dositeja nego dvjema strofama hrvatske himne. Citat je, dakle, unesen tek prilikom štampanja u Beogradu.

⁴⁷ Usp. J. Š i d a k, Poslanstvo hrvatskog sabora austrijskom parlamentu g. 1848, Radovi Filoz. fak., Odsjek za povijest 3, Zagreb 1960, str. 6. — O austroslavizmu uopće usp. J. Š i d a k, Austroslavizam i Slavenski kongres u Pragu 1848, Hist. pregled VI, 1960.

⁴⁸ Bogdanov, Društvene i političke borbe . . . , str. 86, izostavlja citirano mjesto.

piše ondje — koja bi se izmišljeno Branislavu predbacivala, ili zlobno namjetala, očituje se javno za gadno klevetanje i nepriateljsko opadanje onih zlobnih dušah, kojim je savjest nemirna, da i oni ne dođu na rešeto njegovo.«

»Branislav« je svoj zadatak časno izvršio. Više od tri mjeseca smjelo je i nepoštedno razobličavao politiku mađarskoga liberalnog plemstva koje je otvoreno išlo za pomađarenjem ne samo Ugarske nego i Hrvatske. Kada se hrvatski sabor napokon u jesen 1845 sastao, njegov rad i zaključci bili su prožeti duhom »Branislava«, pa je ta staleška skupština prvi put poslije mnogih decenija postala opet svjesnom svoje zakonodavne funkcije i učinila »želje rodoljuba« iz »Branislava« gotovo u cjelini svojom službenom politikom.

Kada je »Branislav« prestao izlaziti — najvjerojatnije sredinom mjeseca februara — Beč je već u više prilika pokazao da svoju politiku, koju je započeo zabranom ilirskog imena na početku 1843, ne namjerava više nastaviti. U skladu s prijedlozima anonimne spomenice iz kraja 1843, ilirsko je ime 3. I 1845 bilo u književnosti ponovo dopušteno; Máchik je bio zamijenjen Hrvatom Pavlom Muhićen, a taj je u političkim pitanjima bio neposredno podređen banu i Ugarskoj dvorskoj kancelariji. Od sredine februara izvršene su i neke važnije personalne promjene pa su narodnjaci znatno učvrstili svoj položaj u Srijemskoj i osobito Varaždinskoj županiji, a imenovanjem bana Metela Ožegovića za »počasnoga dvorskog tajnika« u spomenutoj Kancelariji stekli su i neku mogućnost da nepoštedno utječu na donošenje odluka u toj najvišoj upravnoj oblasti za Ugarsku i Hrvatsku. Beč je, doduše, i u tom zaokretu svoje politike ostao na pola puta, omogućivši mađaronima da dođu do vlasti u Zagrebačkoj županiji, ali je kraljevim otpisom od 14. IX 1845 spriječio da hrvatski sabor dobije, s pomoću turopoljskoga seljačkog plemstva, mađaronsku većinu. Tako su osnovne tekovine Ilirskog pokreta bile najzad osigurane.

Zusammenfassung

In diesem Artikel werden die Fragen über das Redigieren und die Bedeutung des periodischen Flugblattes »Branislav«, das die kroatischen »Illyrier« 1844/5 in Belgrad herausgaben, behandelt.

Im Zusammenhange damit schildert der Verfasser zuerst die äusserst verworrenen politische Lage, wie sie sich in dem Zeitraume von dem Verbot des illyrischen Namens (11. I 1843) bis zu seiner neuerlichen Genehmigung, obzwar nur in der Literatur, Anfangs 1845 gestaltet hat.

Im zweiten Kapitel kommt er nach Erörterung mehrerer Teilfragen zum Schlusse, dass B. Sulek in Zagreb zwar der eigentliche Autor und damit auch Redakteur des »Branislav« war, dass aber Pavao Čavlović in Belgrad die ganze Bürde seiner Herausgabe und seines regelmässigen Erscheinens getragen hat.

Endlich hebt er die ausserordentlich grosse Bedeutung des Blattes für das Verhalten und die Beschlüsse des kroatischen Landtages 1845 und für die Politik der Nationalpartei hervor und lehnt zugleich die Behauptungen V. Bogdanovs über seine angeblich national-revolutionäre und gegenüber Oesterreich und die Dynastie feindliche Einstellung als der Wahrheit nicht entsprechend ab.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

OLEG MANDIĆ

JAKŠA RAVLIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV SIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV SIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB